

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ВЕРЕЩАГІНА ОЛЕНА СЕРГІЇВНА

УДК 346.3(477)

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
АНТИМОНОПОЛЬНО-КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ**

12.00.04 – господарське право;
господарсько-процесуальне право

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

- кандидат юридичних наук, доцент **Бойчук Роман Петрович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри господарського права.

Офіційні опоненти:

- доктор юридичних наук, професор **Устименко Володимир Анатолійович**, Інститут економіко-правових досліджень НАН України, директор, член-кореспондент НАПрН України;

- кандидат юридичних наук, доцент **Зуєва Оксана Анатоліївна**, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін.

Захист відбудеться 29 вересня 2014 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська,77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська,70.

Автореферат розіслано 28 серпня 2014 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Уркевич В.Ю.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки є одним з пріоритетів національних інтересів України, а захист конкуренції у підприємницькій діяльності – важливою умовою формування суспільного господарського порядку в економічній системі України. На шляху до інтеграції у світове співтовариство актуальності набувають питання вдосконалення та модернізації сучасної антимонопольно-конкурентної політики держави, як однієї зі складових державної економічної політики. Хоча на сьогодні ключові завдання антимонопольно-конкурентної політики і втілено в низці нормативних актів, тим не менш недостатньо розробленим залишається механізм забезпечення антимонопольно-конкурентної політики, зокрема, її формування, реалізація та контроль за реалізацією. Умови розвитку сучасних ринкових відносин також вимагають обрання нових підходів до забезпечення діяльності монополістів. Тому існує необхідність у формуванні окремого напрямку економічної політики – політики монопольної, основними завданнями якої є створення оптимальних умов діяльності монополій, стимулювання виробництва ними продукції, розвитку ринків збуту та забезпечення їхньої взаємодії з іншими суб'єктами господарювання на умовах рівності, з метою сприяння розвитку соціально-орієнтованої ринкової економіки. п'ять

Поза увагою сучасної юридичної науки залишається і питання господарсько-правового забезпечення конкуренції в державному секторі економіки. У національному законодавстві досі відсутній нормативний акт, який би містив ключові положення щодо господарської діяльності підприємств державного сектору економіки.

Власне конкуренції, як важливій рушійній силі ринкової економіки, було приділено значну увагу з боку правознавців, які робили її предметом своїх досліджень. Під різними кутами зору її досліджували такі вітчизняні вчені, як С.Ф. Биконя, З.М. Борисенко, О.С. Білорусов, С.С. Валітов, Л.І. Дідківська, О.О. Костусев, В.К. Мамутов, Н.Л. Михальчишин, Н.О. Саніахметова, Т.Г. Удалов, а також російські та інші зарубіжні вчені: Золтан Бара, І.Ю. Артем'єв, А.Г. Сушкевич, Клайд Уейн Крюс, Н.М. Розанова.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого згідно з цільовою комплексною програмою «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках

економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (номер державної реєстрації 0111U000962).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розробка теоретичних положень, пов'язаних з господарсько-правовим забезпеченням антимонопольно-конкурентної політики в Україні, в тому числі й у державному секторі економіки, обґрунтування пропозицій щодо внесення доповнень та змін до чинного антимонопольно-конкурентного законодавства з метою його вдосконалення та модернізації. Виходячи з визначеної мети автор ставив перед собою наступні завдання:

- визначити юридичну сутність антимонопольно-конкурентної політики, її роль та місце в загальнодержавній економічній політиці, а також її зв'язок з іншими напрямками економічної політики;

- дослідити стан чинного законодавства України щодо забезпечення конкуренції та діяльності монопольних утворень, а також обґрунтувати пропозиції щодо подальшого його удосконалення та реформування;

- визначити інституціональний механізм здійснення антимонопольно-конкурентної політики в Україні та розкрити зміст поняття «провадження антимонопольно-конкурентної політики»;

- запропонувати напрямки удосконалення державної антимонопольно-конкурентної політики;

- обґрунтувати необхідність модернізації організаційно-господарських повноважень відповідних суб'єктів з метою забезпечення антимонопольно-конкурентної політики;

- визначити роль та місце держсектору для загальнодержавного конкурентного середовища, розробити пропозиції щодо підвищення конкурентоспроможності державних підприємств та створення конкурентного середовища в державному секторі економіки України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються у процесі формування, реалізації та забезпечення антимонопольно-конкурентної політики між окремими учасниками відносин у сфері господарювання.

Предметом дослідження є господарсько-правове забезпечення антимонопольно-конкурентної політики в Україні, що безпосередньо пов'язується з її формуванням, реалізацією та забезпеченням, зокрема й у межах господарської діяльності підприємств держсектору економіки.

Методи дослідження. У процесі написання дисертації використано сукупність загальнонаукових та спеціально-правових методів пізнання: порівняльно-правовий, історичний, формально-логічний, діалектичний та структурно-функціональний методи дослідження. За допомогою порівняльно-правового та історичного методів зіставлені різні правові норми, що регулюють відносини в рамках антимонопольно-конкурентної

політики, розглянуто та використано іноземний досвід правозастосування, а також проілюстровано розвиток антимонопольно-конкурентної політики на різних етапах розвитку української держави. Формально-логічний та діалектичний методи дозволили проаналізувати та вдосконалити понятійно-термінологічний апарат, а також окреслити основні складові інституційного механізму здійснення антимонопольно-конкурентної політики. Звернення до структурно-функціонального методу в процесі дослідження дозволило упорядкувати повноваження органів державної влади, пов'язані з формуванням, регулюванням, та контролем за антимонопольно-конкурентною політикою, а також провести розмежування повноважень органів державної влади щодо регулювання діяльності державних підприємств, їхнього управління та контролю.

Теоретичну основу проведеного дослідження склали роботи в галузях економічної теорії, господарського права та суміжних галузей правової науки, у тому числі, праці наступних науковців – юристів та економістів: Ю.Є. Атаманова, В.Б. Авер'янов, Р.П. Бойчук, О.М. Вінник, Д.В. Задихайло, Д.М. Медведєв, В.С. Мілаш, В.М. Пашков, Ю.М. Уманців, В.А. Устименко, О.В. Шаповалова, В.С. Щербіна та ін.

Емпіричну базу дослідження складають досягнення господарсько-правової науки, міжнародно-правові угоди і конвенції, закони України і постанови Кабінету Міністрів України, інші законодавчі акти як України, так і інших країн, що регулюють питання забезпечення конкуренції.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що запропонована робота є першим комплексним дослідженням господарсько-правового забезпечення антимонопольно-конкурентної політики в Україні, в межах якого розроблено теоретичні положення щодо господарсько-правового забезпечення антимонопольно-конкурентної політики в Україні, в тому числі й у державному секторі економіки, обґрунтовано пропозиції відносно внесення доповнень та змін до чинного антимонопольно-конкурентного законодавства з метою його вдосконалення та модернізації. Наукова новизна результатів дослідження конкретизується наступними положеннями.

Уперше:

- сформульовано визначення поняття антимонопольно-конкурентної політики як окремого напрямку економічної політики держави, який є системою законодавчо закріплених принципів, положень та ідей щодо розвитку та забезпечення конкуренції в сфері господарювання, усунення передумов, що сприяють зловживанню монопольним (домінуючим) становищем, з метою розвитку в економіці України конкурентоздатного середовища та реалізації основних завдань економічної політики держави,

які втілюється у життя через системну діяльність органів державної влади зі спеціальними організаційно-господарськими повноваженнями;

- обґрунтовано необхідність законодавчого виділення окремого напрямку антимонопольно-конкурентної політики - політики у сфері діяльності монополій, спрямованої на забезпечення та оптимізацію діяльності національних монополій через стимулювання зростання конкурентоздатності їхнього виробництва, основними завданнями якої є створення умов діяльності монополій, за яких зловживання монопольним становищем має бути зведено до прийнятної мінімуму;

- запропоновано розглядати антимонопольно-конкурентну політику в двох площинах – як механізм та як процес. Як механізм зазначена політика становить сукупність закріплених у відповідних нормативних актах керівних принципів, ідей та цілей щодо забезпечення економічної конкуренції в сфері господарювання, організаційно-господарських повноважень органів, уповноважених втілювати у життя зазначені ідеї принципи, цілі, реальних правовідносин, які виникають між суб'єктами господарювання та акти застосування права (приписи тощо). Площина процесу характеризується стадійністю, охоплюючи такі етапи як: формування, реалізація, контроль за реалізацією, відстеження резульативності та нагляду за дотриманням чинних нормативних актів;

- аргументовано необхідність відтворення конкурентоздатності підприємств державного сектору економіки, що є важливою умовою забезпечення здоров'я населення, якості та безпеки продукції, економічної самостійності держави, а у цілому – основ національної безпеки. З цією метою: 1) проведено диференціацію антимонопольно-конкурентної політики в державному секторі за низкою ознак, 2) запропоновано конкретний перелік засобів забезпечення конкуренції в держсекторі економіки та 3) окреслено перелік перспективних сфер господарювання, де між господарюючими суб'єктами державної форми власності можливе та об'єктивно доцільне збереження економічної конкуренції (ЖКГ, виробництво дитячого харчування, виробництво спирту, медичні послуги, охоронні послуги, господарська діяльність ВНЗ, сфери, де існує обмеження на здійснення господарської діяльності, лісові господарства).

Удосконалено положення щодо:

- необхідності уточнення змісту поняття «економічна політика держави». Для цього пропонується доповнити ст. 9 Господарського кодексу України поняттям «державна економічна політика» і змінити назву статті на «державна економічна політика та форми її реалізації»;

- доцільності заміни окремих застарілих термінів, що дотепер вживаються у Господарському кодексі України, Законах України «Про

захист економічної конкуренції», «Про Антимонопольний комітет України», зокрема: «політика обмеження монополізму» і «державна політика у сфері розвитку економічної конкуренції та обмеження монополізму», більш сучасним поняттям «державна політика у сфері розвитку економічної конкуренції та діяльності монопольних утворень», що з втратою політикою обмеження монополізму актуальності та статусом монополій, господарська діяльність яких є легальною і забезпечується низкою Законів України;

- потреби модернізації організаційно-господарських повноважень окремих органів шляхом доповнення статей 7 та 17 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» положеннями щодо: 1) узгодження змісту повноважень таких органів та 2) обов'язку із забезпечення зазначеними органами конкуренції у відповідних сферах;

- необхідності розширення повноважень Агентства держмайна України, зокрема, наділення його повноваженнями з управління державними унітарними підприємствами. Зазначене потребує внесення відповідних змін до чинного законодавства, а також перейменування зазначеного органу у Державне агентство з управління державними унітарними підприємствами та державними корпоративними правами, на базі якого функціонуватимуть окремі структурні підрозділи: а) з управління державними унітарними підприємствами, б) з управління державними корпоративними правами;

Дістали подальший розвиток наукові розробки щодо:

- вимоги систематизації нормативних актів, що є складовою механізму антимонопольно-конкурентної політики, структуру яких представлено наступними рівнями: 1) міжнародні нормативні акти, 2) нормативні акти загальнодержавного значення (Господарський кодекс України, Закони України, Програми), 3) нормативні акти регіонального та локального значення (програми розвитку регіонів, окремих підприємств);

- доцільності визначення напрямів забезпечення конкуренції на міжнародному рівні, а саме, обґрунтовується доцільність прийняття міжнародних «Правил та принципів забезпечення справедливої конкуренції», положення яких повинні мати імперативний характер і основною метою яких має стати забезпечення співпраці між урядами країн-членів на двосторонньому та багатосторонньому рівнях, справедливе і рівне ставлення до всіх підприємств на однакових засадах та відповідно до встановлених законом процедур тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретичні положення і висновки дисертації можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження правових проблем, пов'язаних із антимонопольно-конкурентною політикою,

державною політикою щодо діяльності монополій, а також забезпеченням конкуренції в державному секторі економіки;

- у правотворчій діяльності – для вдосконалення конкурентного та монопольного законодавства, а також законодавства, яким регулюється діяльність державного сектору економіки;

- у навчальному процесі – для підготовки підручників і навчальних посібників з курсів «Господарське право», «Конкурентне право», а також викладення відповідних навчальних дисциплін.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, а також були оприлюднені на: науково-практичній конференції «Правове забезпечення становлення економіки інноваційного типу в Україні» (м. Харків, 15 грудня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Декларація про державний суверенітет України – передумова її незалежності та демократичного розвитку» (м. Харків, 16 червня 2010 р.); матеріалах «круглого столу» «Процеси економічної глобалізації та напрями модернізації правового господарського порядку в Україні» (м. Харків, 26 квітня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання інтелектуальної власності інноваційного типу» (м. Харків, 15-16 листопада 2012 р.).

Публікації. Основні наукові положення дисертації відображено в одинадцяти публікаціях, сім із яких – це наукові статті у періодичних фахових виданнях, а чотири – тези доповідей науково-практичних конференцій.

Структура дисертації визначена метою і задачами дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які включають одинадцять підрозділів, висновків і списку використаних джерел (188 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 219 сторінок, з яких основного тексту роботи – 200 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1 «Антимонопольно-конкурентна політика держави у сфері господарювання» складається з двох підрозділів, які присвячено дослідженню та уточненню низки понять, пов'язаних з антимонопольно-конкурентною політикою та аналізу стану сучасного антимонопольно-конкурентного законодавства.

У підрозділі 1.1. «Антимонопольно-конкурентна політика як складова економічної політики в Україні» визначається роль та місце антимонопольно-конкурентної політики в загальнодержавній економічній

політиці держави, відстежується її зв'язок з іншими напрямками економічної політики. Як окремий напрямок антимонопольно-конкурентної політики розглянуто державну політику у сфері діяльності монополій.

У роботі відмічається відсутність в чинному законодавстві визначення поняття економічної політики, хоча ця правова конструкція часто використовується в нормативних актах, правовій та економічній літературі. Така ситуація обумовлює необхідність закріпленні вказаного поняття у відповідній статті ГКУ, зокрема, ст. 9, що обумовлює, по-перше, чітке визначення змісту самої економічної політики, а по-друге, упорядкує норми ГКУ, присвячені загальним питанням державної економічної політики. Також встановлено, що чинне законодавство не розкриває зміст поняття «антимонопольно-конкурентна політика», а у ст. 10 ГКУ остання згадується лише як складова економічної політики держави із акцентом на її призначення. З метою усунення зазначеної прогалини сформульовано визначення поняття антимонопольно-конкурентної політики, згідно з яким остання є окремим напрямом економічної політики держави, представленим системою законодавчо закріплених принципів, положень та ідей щодо розвитку та забезпечення конкуренції в сфері господарювання, усунення передумов, що сприяють зловживанню монопольним (домінуючим) становищем, з метою розвитку в економіці України конкурентоздатного середовища та реалізації основних завдань економічної політики держави, які втілюються у життя через системну діяльність органів державної влади зі спеціальними організаційно-господарськими повноваженнями.

У ході дослідження антимонопольно-конкурентної політики було виокремлено три підходи, згідно з якими антимонопольно-конкурентна політика представлена як: 1) структурне явище (єдність її стійких елементів та складових частин, де головним елементом структури виступає об'єднання конкурентної та антимонопольної політики), 2) власне політика (як діяльність спеціально уповноважених органів державної влади в плані реалізації сукупності правових та економічних заходів) та 3) інструмент (використовується у процес реалізації головних цілей економічної політики держави).

У підрозділі 1.2. «Сучасний стан господарсько-правового забезпечення антимонопольно-конкурентної політики» проведено аналіз стану сучасного антимонопольно-конкурентного законодавства та визначено наявні в ньому прогалини.

Встановлено, що чинне антимонопольно-конкурентне законодавство містить значний масив нормативних актів різної юридичної сили, значна частина положень яких застаріла та вимагає оновлення відповідно до умов сьогодення, що пов'язуються, переважно, з інтеграційними процесами

держави. Ті ж зміни, що вносилися до антимонопольно-конкурентного законодавства, стосуються, переважно, процесуальних повноважень АМКУ, в той час як норми матеріального права залишаються без змін.

Виявлено, що зміст глави 3 ГКУ, присвяченої питанням обмеження монополізму та захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції, дублює положення Закону України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності», який втратив чинність ще в 2001 р. На цій підставі робиться висновок, що на часі є оновлення положень глави 3 ГКУ, привівши їх у відповідність з нормами сучасного законодавства, виклавши у зазначеній главі лише ключові положення, зміст яких розкриватиметься в окремих спеціальних законах України.

Закон України «Про природні монополії» містить істотні прогалини, пов'язані зі змішуванням понять «державне регулювання» та «державний контроль». Так, у ст. 4 Закону, яку присвячено органам, що здійснюють державне регулювання діяльності суб'єктів природних монополій, одночасно йдеться про контроль за діяльністю природних монополій, що є неприпустимим, оскільки здійснення контролю та регулювання відносяться до компетенції різних органів. Окрім того власне механізм здійснення громадського контролю за діяльністю суб'єктів природних монополій, про який йдеться у цьому ж Законі, не розкрито в жодному нормативному акті.

Розділ 2 «Інституційно-правовий механізм реалізації антимонопольно-конкурентної політики в Україні» складається з п'яти підрозділів, у яких антимонопольно-конкурентна політика розглядається як процес, зміст якого становить сукупність окремих стадій її провадження, а саме: формування, реалізація, забезпечення захисту конкуренції та удосконалення положень чинних нормативних актів.

У підрозділі 2.1. «Формування антимонопольно-конкурентної політики в Україні» визначаються особливості стадії формування антимонопольно-конкурентної політики, розкривається її механізм із визначенням основних етапів.

Оскільки першим і, мабуть, найважливішим кроком на шляху в досягненні головної мети будь-якої політики є етап її формування, на стадії формування антимонопольно-конкурентної політики має бути забезпечене оптимальне співвідношення між діями, які обмежують монопольну діяльність, та діями, які спрямовані на розвиток конкуренції.

На стадії формування антимонопольно-конкурентної політики виокремлено низку етапів, кожний з яких впливає з попереднього і характеризується відповідною тривалістю у часі. Запропоновані такі етапи формування, як: 1) усвідомлення необхідності реформування чинного

законодавства; 2) визначення місця антимонопольно-конкурентної політики в складі економічної політики держави; 3) аналіз загального стану антимонопольно-конкурентного законодавства держави; 4) збір та вивчення статистичних даних; 5) аналіз співвідношення антимонопольно-конкурентної політики з іншими напрямками економічної політики держави; 6) визначення обсягу компетенції державних органів, уповноважених формувати та реалізовувати антимонопольно-конкурентну політику; 7) урахування впливу лобістів та лобістських об'єднань; 8) обговорення та доопрацювання проектів нормативних актів у наукових колах; 9) безпосередньо прийняття нормативного акту; 10) внесення змін.

Зазначено, що антимонопольно-конкурентна політика поширюється на значну площину суспільних відносин, а тому процес її формування пов'язується з низкою сфер. Перша – це галузі економіки та сфери управління, де застосовується антимонопольно-конкурентна політика (промисловість, АПК, будівництво, транспортна галузь, інші галузі, в яких антимонопольно-конкурентної політики відіграє роль регулятора). Наступна сфера має зв'язок із територіальним кордоном. Тому за такою ознакою як межі ринку, визначено сфери внутрішнього та зовнішнього ринку. Третя сфера охоплює: діяльність органів державної влади, що беруть участь у регулюванні антимонопольно-конкурентних відносин; відносини, що виникають між підприємцями з приводу конкуренції; процесуальні заходи як механізм забезпечення і дотримання правил, включаючи механізм застосування санкцій до порушників; інформативна діяльність органів АМКУ щодо значущості конкуренції та необхідності її розвитку і забезпечення.

У підрозділі 2.2. «Реалізація антимонопольно-конкурентної політики в Україні» висвітлено характерні особливості зазначеної стадії провадження антимонопольно-конкурентної політики. Для її позначення запропоновано використовувати термін «реалізація», який. Останню представлено як діяльність низки спеціально уповноважених органів (державної влади, місцевого самоврядування, адміністративно-господарського управління та контролю, АМКУ), пов'язану із втіленням у життя сукупності заходів (фінансова, матеріально-технічна, інформаційна, консультативна підтримка суб'єктів господарювання й інших учасників господарських відносин) з метою забезпечення економічної конкуренції та обмеження монополізму.

Аналіз чинного законодавства свідчить про те, що реалізація антимонопольно-конкурентної політики здійснюється численними суб'єктами, які беруть участь у суспільно-економічних відносинах і між якими існують відповідні зв'язки. Йдеться про те, що кожний уповноважений орган у своїй діяльності має оперувати суворо визначеним

набором, який складають: завдання, сфера діяльності, права й обов'язки. Автором запропоновані такі напрямки реалізації антимонопольно-конкурентної політики як: 1) аналіз конкурентного середовища; 2) контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції; 3) недопущення та запобігання монополізації товарних ринків; 4) захист та заохочення добросовісної конкуренції.

У підрозділі 2.3. *«Господарсько-правове забезпечення захисту економічної конкуренції як головної складової антимонопольно-конкурентної політики»* аналізуються засоби і заходи забезпечення економічної конкуренції, а також проводиться розмежування між поняттями «захист конкуренції» та «захист антимонопольно-конкурентної політики», зміст яких не є тотожним.

Захист конкуренції визначено як діяльність спеціально уповноважених органів, що спрямована на запобігання шкідливого або небажаного впливу, якого можуть позначити конкурентні відносини, а також подолання наслідків такого впливу за допомогою комплексу заходів та засобів організаційно-правового, законодавчого (нормативного), економічного, податкового, інформаційного та карального характеру). У рамках дослідження запропонована класифікація засобів захисту конкуренції на: законодавчі (нормативно-правові), економічні, інформаційні, каральні (штрафи, примусовий поділ тощо).

Щодо захисту антимонопольно-конкурентної політики як безпосередньої системної діяльності спеціально уповноважених органів державної влади, зазначається, що саме ця системна діяльність є об'єктом захисту. Акцент на системності не є випадковим, оскільки діяльність, позбавлена послідовного та систематичного характеру, не може бути ефективною для відносин, які вона покликана забезпечувати.

Окремий акцент в роботі зроблено на такому явищі як рейдерство, яке є очевидною загрозою для розвитку конкуренції та конкурентних відносин. Встановлено, що рейдерство призводить до «рейдерської» концентрації, яка за своїми ознаками відрізняється від концентрації за законом і характеризується такими ознаками: 1) виникає внаслідок захвату підприємства; 2) дозвіл на концентрацію або не видається, або видається нелегітимно; 3) передбачає порушення численних нормативних актів; 4) тяжкі наслідки (не лише для конкуренції, а й для власників підприємства, працівників, інвесторів).

У підрозділі 2.4. *«Державний контроль за захистом економічної конкуренції та реалізацією антимонопольно-конкурентної політики»* досліджуються особливості державного контролю за захистом економічної конкуренції та реалізацією антимонопольно-конкурентної політики.

Державний контроль як один з важливих етапів провадження антимонопольно-конкурентної політики завершує попередні етапи. Хоча господарське законодавство (в контексті господарської діяльності) не містить імперативних положень щодо розмежування понять «контроль» і «нагляд», слід ураховувати, що відмінність між ними все ж таки існує. Аналіз практики та особливостей вжитку наведених понять у чинному законодавстві обумовлює висновок про необхідність їхнього розмежування за такими ознаками як: час (періодичність), суб'єкт, об'єкт та мета здійснення. Безпосереднім суб'єктом контролю виступає спеціальний орган – Антимонопольний комітет України, що передбачено в Законі України «Про захист економічної конкуренції». Об'єктами контролю є: законодавство про захист економічної конкуренції, відносини, ціни (тарифи), державні закупівлі, а метою – додержання законодавства про захист економічної конкуренції.

Державний контроль за реалізацією антимонопольно-конкурентної політики є напрямком діяльності спеціально уповноважених органів державної влади, який пов'язується із перевіркою, обліком та наглядом за діяльністю всіх учасників антимонопольно-конкурентних відносин щодо дотримання положень програм, передбачених в нормативно-правових актах, сприяння та вдосконаленню на практиці програм і антимонопольно-конкурентного законодавства, з метою розвитку конкурентоздатного середовища та реалізації основних завдань внутрішньої і зовнішньої політики. Здійснення державного контролю за антимонопольно-конкурентною політикою потребує залучення та використання сукупності прийомів. Йдеться про методи державного контролю за антимонопольно-конкурентною політикою, до яких віднесені: адміністративний, статистичний, структурний методи та метод прогнозування.

У підрозділі 2.5. «Напрямки удосконалення державної антимонопольно-конкурентної політики та її господарсько-правове забезпечення» розглядаються засоби удосконалення державної антимонопольно-конкурентної політики, які з огляду на виникнення та розвиток нових видів господарської діяльності, міжнародну економічну інтеграцію та прогресуючу глобалізацію світової економіки є важливим засобом забезпечення конкурентоздатності національної економіки.

Зроблено акцент на відсутності в багатосторонніх угодах СОТ принципів та правил забезпечення справедливої конкуренції. Наявність в угодах низки положень, які лише умовно можна віднести до «принципів конкуренції» не є гарантією забезпечення справедливої конкуренції як такої, оскільки ці положення носять фрагментарний характер. Тому існує потреба у прийнятті міжнародних «Правил і принципів забезпечення справедливої

конкуренції», положення яких повинні носити імперативний характер виключно для всіх держав-членів СОТ.

Наголошується, що антимонопольно-конкурентна політика має вибудовуватися з огляду на реальні та потенційні загрози економічній безпеці держави, обумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Йдеться про необхідність прийняття низки нормативних актів (Національної доктрини розвитку конкуренції в Україні, Загальнодержавної програми розвитку конкуренції, Закону України «Про пріоритетні напрямки антимонопольно-конкурентної політики України»), які разом із Господарським кодексом України, Законами України «Про захист економічної конкуренції» та «Про захист від недобросовісної конкуренції» та іншими спеціальними нормативними актами регіонального значення, програмами та законами забезпечуватимуть створення сприятливих умов для підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки. Удосконалення антимонопольно-конкурентної політики пов'язується з реалізацією наступних заходів: а) розвиток вітчизняних галузей виробництва, б) захист національного товаровиробника, в) розвиток та запровадження високих наукоємних технологій, г) модернізація організаційно-господарських повноважень з метою забезпечення антимонопольно-конкурентної політики, д) популяризація вітчизняної продукції серед національного споживача і на світових ринках.

Розділ 3 «Змагальність у державному секторі економіки України, як основа антимонопольно-конкурентної політики держави» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Доктринальні позиції щодо антимонопольно-конкурентної політики в державному секторі економіки України» визначено, що сучасна антимонопольно-конкурентна політика не враховує особливостей держсектора економіки, однією з причин чого є відсутність нормативного акту, яким би визначалися особливості антимонопольно-конкурентної політики в державному секторі економіки. Хоча норма, що безпосередньо відсилає до спеціального закону, існує (п. 8 ст. 22 ГКУ), однак цей Закон дотепер не прийнято.

З метою удосконалення антимонопольно-конкурентної політики в державному секторі економіки та надання їй системного характеру у дослідженні наголошено на необхідності прийняття базового нормативного акту, де міститимуться керівні принципи та найбільш загальні постулати і засади, що забезпечуватимуть конкретний напрямок руху в реалізації положень закону. Йдеться про «Національну доктрину розвитку конкуренції в Україні», де мають бути визначені: а) основні напрямки доктрини, б) коло суб'єктів антимонопольно-конкурентної політики, в) реальні та потенційні

загрози, яких може зазнавати державний сектор, а також шляхи їхнього запобігання і подолання, г) керівні принципи реалізації антимонопольно-конкурентної політики в держсекторі економіки тощо. Як нормативно-правовий акт, де мають бути закріплені мета та принципи політики, Доктрина має набути статус базового документу, яким визначаються основні напрямки державної політики в тій чи іншій сфері. Важливим також є питання визначення компетенції органів, уповноважених затверджувати Доктрину. І з цього приводу вбачається доцільним наділити відповідними повноваженнями саме Верховну Раду України.

У підрозділі 3.2. «Учасники антимонопольно-конкурентної політики в державному секторі економіки» визначено особливості та специфічну роль учасників в рамках провадження антимонопольно-конкурентної політики в держсекторі.

Встановлено, що визначальною ознакою державного сектора є присутність лише одного власника - держави, яка має найбільш широке коло правомочностей відносно господарюючих суб'єктів, здатних конкурувати один з одним. За таким критерієм як ступінь впливу на антимонопольно-конкурентну політику в держсекторі виокремлено наступні групи учасників антимонопольно-конкурентної політики: 1) учасники, чия діяльність безпосередньо або опосередковано пов'язана з реалізацією правомочностей держави щодо володіння, користування та розпорядження державною власністю, а також управлінням діяльністю суб'єктів господарювання державного сектору економіки; 2) власне господарюючі суб'єкти, які здійснюють свою господарську діяльність і є частиною державного сектора економіки; 3) учасники, які в рамках антимонопольно-конкурентної політики і відповідно до закону забезпечують контроль за діяльністю попередніх груп; 4) споживачі.

Діяльність господарюючих суб'єктів держсектора економіки складається з: управління підприємством, реалізації господарської компетенції, здійснення господарської діяльності, встановлення та підтримки відносин з контрагентами та іншої діяльності. У наведеному переліку управлінська діяльність підприємством посідає одну з найважливіших позицій. Переважно від якості управління залежать всі інші можливості підприємства, а головне – його можливість скласти гідну конкуренцію в межах певного ринку. На сьогодні актуальним є заміна старої системи конкурсного відбору керівників державних підприємств системою адаптованого менеджменту, де на перший план виходить фігура професійного керівника – менеджера.

У підрозділі 3.3. «Конкуренція як головна складова антимонопольно-конкурентної політики в державному секторі економіки» з'ясовуються

особливості конкуренції в державному секторі економіки, розглядаються засоби забезпечення конкурентоспроможності державних підприємств.

Забезпечення економічної конкуренції в держсекторі, як і провадження антимонопольно-конкурентної політики, обумовлено державними інтересами. Зазначену тезу покладено в основу диференціації антимонопольно-конкурентної політики в державному секторі економіки за наступними ознаками: 1) в залежності від державних інтересів, на забезпечення яких спрямована антимонопольно-конкурентна політика та 2) в залежності від типу організаційно-правової форми господарюючого суб'єкта, на який розрахована антимонопольно-конкурентна політика.

З метою формування цілісної концепції антимонопольно-конкурентної політики в державному секторі економіки запропоновані засоби забезпечення конкуренції в держсекторі (удосконалення механізму управління об'єктами державної власності на основі розподілу повноважень із володіння, регулювання, управління та контролю за діяльністю державних підприємств; розробка та нормативне закріплення науково-обґрунтованих методичних рекомендацій щодо визначення обов'язкової мінімальної частки держсектора; забезпечення механізму функціонування внутрішньосекторальної конкуренції; запровадження інституту державного менеджменту; раціональне використання природних ресурсів тощо), а також наведені сфери господарської діяльності, які, за умов проведення відповідних реформ, є перспективними та конкурентоздатними і в межах діяльності яких пропонується використання вищезазначених засобів забезпечення конкуренції.

У підрозділі 3.4. «Напрямки удосконалення антимонопольно-конкурентної політики в державному секторі економіки України та її господарсько-правове забезпечення» увагу акцентовано на необхідності розподілу повноважень між державними органами. Зокрема, доводиться, що розподіл повноважень між державними органами влади є важливим фактором, що впливає на створення конкурентного середовища в державному секторі економіки України. Через наділення Кабінету Міністрів України та міністерств управлінськими повноваженнями, держава виступає не лише як регулятор, але й як безпосередній суб'єкт, учасник економічних відносин, що є неприпустимим, оскільки за таких обставин держава не тільки встановлює, але й своїми безпосередніми діями здійснює приписи, що містяться в нею ж виданих актах. Тому наголошено на необхідності розмежування повноважень з регулювання та управління державними підприємствами. Функція з регулювання має залишитися за Кабінетом Міністрів України, а з управління – покладена на Державне агентство України з управління державними корпоративними правами та майном.

Також існує потреба у визначенні пріоритетних напрямків розвитку сфер діяльності державного сектору господарювання. Відповідні положення необхідно закріпити в спеціальному нормативному акті – «Програмі розвитку пріоритетних сфер діяльності державного сектору економіки на 2014-2024 роки» або «Концепції розвитку підприємств державного сектору економіки на 2014-2024 роки».

ВИСНОВКИ

У дисертації розроблено теоретичні положення щодо господарсько-правового забезпечення антимонопольно-конкурентної політики в Україні, в тому числі й у державному секторі економіки, обґрунтовано пропозицій пов'язані з внесенням доповнень та змін до чинного антимонопольно-конкурентного законодавства з метою його удосконалення та модернізації. У ході дослідження отримано такі основні результати:

1. На сьогодні актуальним та відкритим залишається питання існування й діяльності монополій як важливої складової національної економіки. Оскільки наша держава не відмовляється від монополії як такої, існує потреба у запровадженні такого напрямку політики, як державна політика у сфері діяльності монополій, яка є особливим відгалуженням політики антимонопольно-конкурентної.

2. У чинному законодавстві відсутнє визначення поняття антимонопольно-конкурентної політики, хоча зазначений напрямок політики безпосередньо передбачений у ст. 10 ГКУ, де наведено перелік основних напрямків економічної політики, а також у Законі «Про захист економічної конкуренції».

3. Відсутність механізму формування антимонопольно-конкурентної політики унеможливує існування її як цілісного інструменту. Тому існує потреба у розробці відповідного механізму, модель якого також може використовуватися в рамках формування інших напрямків економічної політики.

4. Чинним законодавством не визначено завдання, які в рамках сучасної антимонопольно-конкурентної політики передбачається реалізувати. Остання подібна програма датується 1993 роком і не враховує такі процеси як глобалізація економіки, інтеграційні процеси, через що втратила свою актуальність. Тому існує необхідність у розробці такої програми із визначенням в ній ключових завдань, що відповідатимуть реаліям сьогодення.

5. Рейдерство є серйозною загрозою для конкуренції і призводить до «рейдерської концентрації», яка відрізняється від концентрації за законом низкою ознак, а саме: а) виникає внаслідок захвату підприємства, 2) не

передбачає, як правило, отримання дозвільних документів, за виключенням безпідставно і незаконно виданих дозволів, 3) є наслідком порушення численних нормативно-правових актів, 4) має більш тяжкі наслідки не тільки для конкуренції, а й для власників підприємств, працівників, інвесторів.

6. У чинному законодавстві існують значні прогалини, пов'язані з організаційно-господарськими повноваженнями органів влади, зокрема, відсутністю обов'язку із забезпечення конкуренції в різних секторах ринку, через що запропоновано доповнити перелік завдань відповідних органів державної влади обов'язком забезпечення конкуренції.

7. Популяризація вітчизняної продукції серед національного споживача і на світових ринках є важливим напрямком діяльності держави. З метою вдосконалення популяризації розроблено низку заходів, які запропоновано закріпити в «Концепції державної політики у сфері управління якістю продукції», а саме: проведення незалежних експертиз (оцінювання) якості продукції та масове інформування споживачів щодо їх результатів; організація та проведення спеціалізованих виставок; лобювання національної продукції в світових рейтингах, формування загальної культури якості та поваги до національного товару.

8. Забезпечення конкуренції в державному секторі економіки вимагає визначення доктринальних позицій антимонопольно-конкурентної політики, джерелом та підґрунтям яких може стати «Національна доктрина розвитку конкуренції в Україні», де визначені основні напрямки антимонопольно-конкурентної політики в держсекторі, окреслено коло її суб'єктів, визначено засоби забезпечення конкуренції та сфери її існування, виділено коло реальних та потенційних загроз, яких може зазнавати державний сектор.

9. Удосконалення правового забезпечення діяльності держсектора потребує визначення оптимальної частки держсектора в загальнодержавній економіці, розмір якої слід визначати враховуючи особливості національної моделі економіки. Аналіз нормативних актів засвідчує, що на сьогодні така методика відсутня, хоча відповідно до плану, передбаченому в «Державній програмі приватизації на 2012-2014 роки», зазначена методика мала бути розроблена до кінця 2012 року.

10. Державне агентство України з управління державними корпоративними правами та майном опікується виключно корпоративними правами держави, хоча структурно державний сектор складається не лише з державних корпоративних прав, а охоплює також державні унітарні підприємств. Через це необхідно доповнити повноваження зазначеного органу компетенцією із управління державними унітарними підприємствами.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Верещагіна О.С. Поняття та зміст антимонопольно-конкурентної політики в Україні / О.С. Верещагіна // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 8 (188). – С. 38-40.
2. Верещагіна О.С. Державний контроль за антимонопольно-конкурентною політикою / О.С. Верещагіна // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 3 (195). – С. 57-60.
3. Верещагіна О.С. Окремі питання вдосконалення антимонопольно-конкурентної політики в державному секторі економіки України / О.С. Верещагіна // Юрист України. – 2013. – № 3 (24). – С. 65-71.
4. Верещагіна О.С. Засоби правового забезпечення економічної конкуренції в державному секторі економіки України / О.С. Верещагіна // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Економічна теорія та право. – 2013. – № 4 (15). – С. 211-218.
5. Верещагіна О.С. Реалізація антимонопольно-конкурентної політики в Україні / О.С. Верещагіна // Теорія і практика правознавства: електр. фах. видання Нац. ун-ту «Юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: Б. в. – 2011. – № 1. – С.106-115.
6. Верещагіна О.С. Антимонопольно-конкурентна політика як складова економічної політики в Україні / О.С. Верещагіна // Юридичний журнал. – 2011. – № 5(107). – С. 37-41.
7. Верещагіна Е.С. Вопросы хозяйственно-правового обеспечения конкуренции в Украине с учетом глобализации торговли / Е.С. Верещагина // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. Курск – 2013. – № 10 (88). – С. 35-40.
8. Верещагіна О.С. Теоретичні питання реалізації антимонопольно-конкурентної політики в Україні / О.С. Верещагіна // Правове забезпечення становлення економіки інноваційного типу в Україні: мат. наук.-практ. конф. (15 грудня 2009 р., м. Харків) / редкол.: С.М. Прилипка, Ю.Є. Атаманова, Д.В. Задахайло. – Х.: «ФІНН», 2011. – С. 96-99.
9. Верещагіна О.С. Антимонопольно-конкурентна політика як складова економічної політики в Україні / О.С. Верещагіна // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Декларація про державний суверенітет України – передумова її незалежності та демократичного розвитку» (м. Харків, 16 червня 2010 р.) / редкол.: Ю.П. Битяк, І.В. Яковюк, Г.В. Чапала. – Х.: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. – С. 152-154.
10. Верещагіна О.С. Проблемні питання державного контролю за антимонопольно-конкурентною політикою / О.С. Верещагіна // Процеси

економічної глобалізації та напрями модернізації правового господарського порядку в Україні: мат. круг. столу (26 квіт. 2012 р., м. Харків) / редкол.: Д.В. Задихайло, В.М. Пашков, В.С. Мілаш. – Х.: Юрайт, 2012. – С. 185-189.

11. Верещагіна О.С. До питання модернізації організаційно-господарських повноважень з метою забезпечення антимонопольно-конкурентної політики / О.С. Верещагіна // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання інтелектуальної власності інноваційного типу» (м. Харків, 15-16 листопада 2012 р.) / редкол.: С.М. Прилипко, Ю.Є. Атаманова, К.В. Єфремова. – Х.: НДІ ПЗІР, 2012. – С. 243-246.

АНОТАЦІЯ

Верещагіна О.С. Господарсько-правове забезпечення антимонопольно-конкурентної політики в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2014.

Дисертацію присвячено дослідженню питань господарсько-правового забезпечення антимонопольно-конкурентної політики в Україні. Обґрунтовується необхідність удосконалення понятійно-термінологічного апарату антимонопольно-конкурентного законодавства, зокрема, надано визначення антимонопольно-конкурентної політики. Аргументується необхідність запровадження окремого напрямку антимонопольно-конкурентної політики – політики у сфері діяльності монополій. Розглянуто інституційно-правовий механізм антимонопольно-конкурентної політики в Україні, який складається з пов'язаних між собою стадій, об'єднаних терміном «провадження антимонопольно-конкурентної політики». Акцентовано увагу на необхідності прийняття «Національної доктрини розвитку конкуренції в Україні», де міститимуться вихідні положення щодо антимонопольно-конкурентної політики і яка стане підґрунтям для інших нормативних актів в межах зазначеного напрямку політики. Визначено особливості конкуренції в державному секторі економіки, запропоновано спеціальні засоби її забезпечення та окреслено сфери господарювання, де існування конкуренції вбачається можливим та доцільним.

Ключові слова: антимонопольно-конкурентна політика, економічна конкуренція, державний сектор економіки, учасники антимонопольно-конкурентної політики, організаційно-господарські повноваження.

АННОТАЦИЯ

Верещагина Е.С. Хозяйственно-правовое обеспечение антимонопольно-конкурентной политики в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право; хозяйственно-процессуальное право. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2014.

Диссертация посвящена исследованию актуальных вопросов теоретического и правоприменительного характера, связанных с хозяйственно-правовым обеспечением антимонопольно-конкурентной политики Украины. Диссертация состоит из трех разделов.

Первый раздел посвящен рассмотрению общих вопросов антимонопольно-конкурентной политики: ее место в экономической политике государства, связь с другими направлениями экономической политики, анализируется действующее антимонопольно-конкурентное законодательство. Аргументируется необходимость выделения отдельного направления антимонопольно-конкурентной политики – политики в сфере деятельности монополий.

Во втором разделе рассматривается институционально-правовой механизм антимонопольно-конкурентной политики в Украине, состоящий из связанных между собой стадий, объединенных термином «производство антимонопольно-конкурентной политики». Такое «производство» охватывает ряд стадий (формирование, реализация, обеспечение защиты конкуренции, усовершенствование положений действующих нормативных актов), содержание каждой из которых раскрывается в отдельном подразделе.

Третий раздел посвящен особенностям состязательности в государственном секторе экономики. В частности, внимание акцентируется на необходимости принятия «Национальной доктрины развития конкуренции в Украине», в которой будут закреплены исходные положения государственной антимонопольно-конкурентной политики, в том числе, антимонопольно-конкурентной политики в государственном секторе экономики, с учетом специфики последнего. Данные положения должны стать основой для всех других нормативных актов в рамках указанного направления политики. Отдельное внимание уделяется особенностям конкуренции в государственном секторе экономики, в частности, предложены способы ее обеспечения и сферы хозяйствования, где существование конкуренции является возможным и целесообразным.

Ключевые слова: антимонопольно-конкурентная политика, экономическая конкуренция, государственный сектор экономики, участники антимонопольно-конкурентной политики, организационно-хозяйственные полномочия.

ANNOTATION

Vereshchagina E.S. Corporate law of the State: concept, cause of accrual, device of consummation. – Manuscript copyright.

Dissertation for the obtaining of the degree of the candidate of legal science in specialty 12.00.04 – Economic law; Economic procedural law. – National Law University named after Yaroslav the Wise, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2014.

This dissertation deals with current issues of theoretical and enforcement measures related to the economic and legal security of antimonopoly-competition policy in Ukraine. It is proved the necessity of improvement of the definitions of the antimonopoly and competition legislation in particular the definition of antimonopoly and competition policy is given and justified the need to introduce a separate direction of the antimonopoly and competition policy – the policy in the area of monopolies' activity. It is considered the institutionally-legal mechanism of the antimonopoly-competition policy in Ukraine, consisting of interconnected stages, which are united by a term "proceedings of the antimonopoly-competition policy". Special attention is focused on the characteristics of competition in the public sector in particular means of the competition's securing and areas where the existence of competition is possible and appropriate are proposed. The attention is focused on the necessity for "National doctrine of the development of competition in Ukraine", in which the main assumptions regarding antitrust competition policy in the public sector will be fixed.

Key words: antimonopoly-competition policy, economic competitiveness, public sector, members of the antimonopoly-competition policy, organizational and economic powers.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент
Д.І. Погрібний

Підписано до друку _____ р. Формат 60x90 1/16.
Папір офсетний. Надруковано на ризографі.
Умов. друк. арк. 0,7. Обл.-вид. арк. 0,9
Тираж 100 прим. Зам. _____

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77